

“SAMSUN HAVZA SIVRIKİSE CAMİİ”

Doç. Dr. Yılmaz CAN*

ÖZET

Samsun Havza ilçe merkezine yaklaşık 8 km. mesafedeki Sivrikise Köyü'nde kurulmuştur. İnşa kitabesi bulunmayan cami, yöre halkının beyanlarına göre 19. yüzyılın sonlarında yapılmıştır. Ahşap tavanlı caminin harim duvarları moloz taşla inşa edilmiş olup, duvarlar köşelerde birbirine kesme taşlarla bağlanmıştır. Dört omuz kırma çatılı, çatısı alaturka kiremitle örtülü yapı, harim önüne yerleştirilmiş son cemaat mahalli ile klasik bir düzenleme tarzına sahiptir. Yapının Sanat Tarihi açısından en önemli unsuru, Todor isimli Rum usta tarafından yapılmış olan ahşap minberdir. Ahşap oyma motiflerle süslü minber son dönem Batı etkilerini sergilemektedir.

Anahtar kelimeler: Samsun, Havza, Mimari, Türk mimarisi, cami, minber, ahşap işçiliği

Samsun Havza Sivrikise Camii

Bu kısa makale çalışmamızda, yöremize ait bir sanatsal değeri, Havza Sivrikise Camii'ni tanıtmaya çalışacağız. Metruk haldeki yapının, kaliteli bir işçilik sergileyen ahşap minberi karşısında duyduğum hassasiyet bu çalışmayı hazırlamamın başlıca amili olmuştur.

Sivrikise Camii, Havza'nın kuzey-doğusunda, ilçe merkezine yaklaşık 8 km. uzaklıktaki Sivrikise Köyü'ndedir. Cami, daha çok kible istikametinde yoğunlaşmış bir mezarlıkla birlikte bulunmaktadır.Yapı, moloz taşla inşa edilmiş olup, köşelerde kesme taş kullanılmıştır. Kapı ve pencere gibi unsurları oluşturan çerçeveler ise daha kaliteli seçilmiş kesme taşlarla inşa edilmiştir. Doğu duvarının son cemaat mahalline uzanan köşesinde duvar içine yerleştirilmiş devşirme bir taş fark edilmektedir¹ Pencere alınlıklarında ise tuğla malzeme kullanılmıştır. Dört

* OMÜ İlahiyat Fakültesi.

¹ Havza yöresinde ve Sivrikise Köyü civarında, Roma ve Geç Antik Çağ'a ait yerleşimlerin olduğu bilinmektedir. Bkz. Samsun Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, **Geçmişten Günümüze Kültür Değerleriyle Samsun**, Samsun Tarihsiz, s. 90-91

omuz kırma çatılı yapı alaturka kiremitle örtülüdür. Tuğla ile oluşturulmuş kirpi saçaklar oldukça dikkat çekicidir.

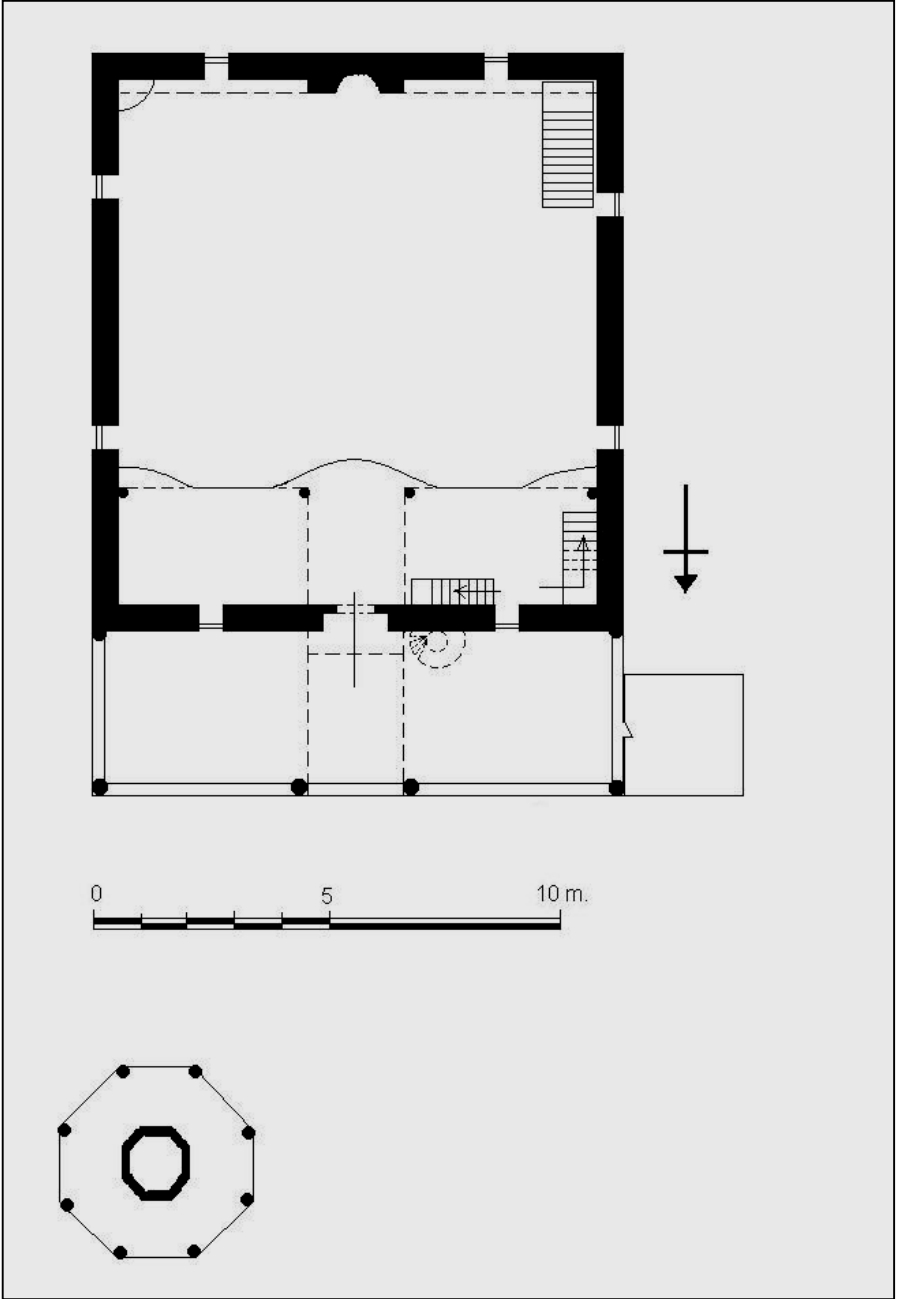
Yapı kuzey cephede yer alan son cemaat mahalli ile birlikte derinlemesine bir forma sahiptir. Kareye yakın harim kısmı dıştan 11.40 m. x 12.35 m. ölçülerindedir. Harimi kuşatan duvarlar ise yaklaşık 80 cm. kalınlığında yapılmıştır. Kuzey cephede yer alan son cemaat mahalli 3.60 m. x 9.40 m. ebatlarındadır. Son cemaat mahalli, zemin olarak tam ortada giriş kapısı önüne denk gelen kısımda, yaklaşık 40 cm. kadar alçak tutulmak suretiyle iki bölüme ayrılmıştır. Son cemaat mahalli, cepheye yerleştirilmiş yuvarlak formda 4 ahşap sütunla taşınmaktadır. Sütunlardan ikisi köşelerde, diğer ikisi ise giriş kapısını hizalar şeklinde ortada yer almıştır. Sütunlar birbirine bağdadi tarzda inşa edilmiş basık, bursa tipini hatırlatan kemerlerle bağlanmıştır. Çürümeyi engellemek amacıyla sütunlar taştan yapılmış kaideler üzerine oturtulmuştur (bkz. resim 2).

Söveleri ve basık kemeri taştan yapılmış giriş kapısı, yine taş malzeme ile yapılmış, bitkisel ve geometrik bezemeye süslenmiş, bursa kemerini çağrıştıran bir kemerle taçlandırılmış daha önde tasarlanmış bir çerçeve içine yerleştirilmiştir. Kapıyı içine alan çerçevenin tam üstünde sülüs karakterli Kelime-i Tevhid (*La İlahe İllallah Muhammedün Resulüllah*) ibaresi yer almaktadır.

Harime girişin üstüne ahşap 4 sütunla taşınan bir mahfil katı yerleştirilmiştir. Mahfil katı, harime doğru, ortada yarı daire, yanlarda ise çeyrek daire formunda çıkıntılara sahiptir. Mahfil katının altında, girişin sağ ve solunda iki ayrı müezzin mahfili teşkil edilmiştir. Mahfil katına kuzey-batı köşeye yerleştirilmiş bir merdivenle çıkılmaktadır (bkz. resim 5).

Harim, her cephede yerleştirilmiş toplam 8 adet pencereyle aydınlatılmaktadır. Dışta sivri kemerli içi tuğla ile doldurulmuş alınlıklara sahip olan pencereler içte yarı daire formunda kemerle taçlandırılmıştır. Pencereler dıştan dövme demirden yapılmış kafes örgülerle kapatılmıştır. Harim içinde tavana yakın kısımlarda, ikisi geri planda ikisi kible duvarında olmak üzere toplam 4 adet mazgal deliği mevcuttur. Yaklaşık 30 x 40 cm. ebatlarındaki bu deliklerin harime bakan yüzleri, içeriye daha fazla ışık alabilmeleri için geniş tutulmuştur. Kible duvarındaki mazgal delikleri dıştan bayrağımızı oluşturan ay ve yıldız motiflerinin işlendiği ince taş plakalarla kapatılmıştır (bkz. resim 3).

Ahşap tavanın tam ortasına, kenarları oymalı süs unsurlarıyla süslenmiş kademeli olarak derinleşen, iç içe geçmiş dörtgen çerçeveler yerleştirilmiştir. En içteki dörtgen çerçevenin tam ortasında ise kapalı makas formunu hatırlatan oyma bir motifle süslenmiş daire şeklinde bir göbek bulunmaktadır.

Sivrikise Camii planı

Caminin mihrabı oldukça sade olarak düzenlenmiş olup alçı, kireç karışımı bir malzeme ile yapılmıştır. Giriş kapısında gördüğümüz süs unsurlarının benzerleri mihrabı kuşatan çerçeveler üzerinde de yer almıştır. Caminin hiç şüphesiz en önemli unsuru minberidir. Ceviz ağacından yapılmış olan minber, o zamanlar bölgede mevcut bir Rum köyünde ikâmet etmekte olan Rum asıllı Todor Usta'nın eseridir. Köy halkının büyüklerinden naklen verdikleri habere göre, minberin inşası 3 yıl sürmüştür. Minber, tasarımı ve işçiliği ileri seviyede oyma bitkisel motiflerle süslemiştir. Motifler son dönem Osmanlı sanatında görülen Batı etkilerini hatırlatmaktadır. Üzüm salkımları ve kıvrık dallardan fişkırان iri yapraklar dikkat çekmektedir. Bunun yanında hasır örgüyü hatırlatan tasarımlar ile muhtemelen yekpare bir ağaçtan oluşturulmuş zincir ve daire bir çerçeve içinde, müsenna tarzında yazılmış "Muhammed" yazısı oldukça ilgi çekicidir. Minber aynalığındaki süs motiflerinin arkasına, muhtemelen sonraki bir tarihte, koyu pembeye çalan bir kumaş geçirilmiş ve oldukça farklı yeni bir tasarım elde edilmiştir (bkz. resim 6, 7, 8).

Kible duvarı önünde mihrabın hizasını aşmayacak şekilde düzenlenmiş bir seki mevcuttur. Ayrıca kible duvarının doğu duvarına bitiştiği köşede yarı daire formunda duvara asılı olarak düzenlenmiş vaaz kürsüsü yapılmıştır.

Vaktiyle harimin içinde kible duvarı ile yan duvarlarda basit kalemişi süs unsurlarının mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Yakın tarihlerde gerçekleştirilen plastik boya ile yüzeylerin kapatılması sonucu bu unsurlar boya altında kalmışlardır.

Son cemaat mahallinin sağ tarafında yükselen ve camiye göre orantısız bir şekilde oldukça yüksek olarak yapılmış olan minare orijinal değildir. Köy halkının beyanına göre bu minare 1983 yılında yapılmıştır (bkz. resim 1). Caminin orijinal minaresi giriş kapısının hemen sağında yükselmektedir (bkz. cami planı). Tamamen ahşap olan bu minareyi taşıyan direğin kalıntısını hâlâ son cemaat mahallinin zemininde farketmek mümkündür. Tek şerefeli ahşap minareye mahfil katından yükselen bir merdivenle çıkılmaktadır. Orijinal minarenin mevcut olmamasına rağmen söz konusu merdiven hala yerinde durmaktadır. Ayrıca orijinal minareye ait zirvesinde "Ya Allah" yazılı metal alem de cami içinde saklanmaktadır. Caminin kuzey cephesinin 6-7 m. uzağında bulunan sekizgen formdaki ahşap şadırvan da orijinal yapıya ait değildir. Köy halkı bu şadırvanın 1955 yılında kurulduğunu belirtmektedir (bkz. resim 4).

Yapıya ait bir inşa kitâbesi yoktur. Köy halkının beyanına göre cami 1890'lı yıllarda yapılmıştır. Bir habere göre inşa işi 1889'da başlamış ve 1898'de bitirilmiştir. Samsun'u tanıtan bir kitapta da yapının

inşa tarihi 1903 olarak verilmektedir². Yine köy halkının belirttiğine göre camiyi, devletin kendisine yöre halkından öşür toplama yetkisi verdiği Ali Osman Ağa yaptırmıştır³. İnşa işini çevredeki Rum köyünde oturan Sarı Baniyod ismiyle bilinen bir Rum usta yürütmüştür. Yukarıda işaret ettiğimiz üzere, ahşap minber de Todor isimli bir Rum ustaya aittir. Görüldüğü gibi yapı bütünüyle Rum ustaların eseridir. Bu durum bizi şaşırtmamalıdır. Zira bilindiği üzere, bölgede oturan Rumlar ve Ermeniler çok eskilerden beri yapı sanatında oldukça ileri bir seviyede idiler.

Sivrikise Camii yörede mevcut cami mimarisi açısından fazlaca bir önem arzetmemektedir. Son cemaat mahalli tasarımıyla o günkü genel anlayışa uygun düşen bir forma sahiptir. Yapıyı önemli kılan yeğâne unsur, ahşap oyma sanatı bakımından nispeten kaliteli bir işçilik sergileyen minberidir. Yanı başında yapılan yeni cami sebebiyle kaderine terkedilmiş olan yapı ve ona ait minber bakıma ve korumaya muhtaçtır. Bu vesileyle konuyu ilgili ve yetkililerin bilgisine sunarız.

² Caminin haziresinde bulunan bazı mezar taşlarında H.1318 (M.1900), H.1328 (M.1910) ve H.1332 (M.1914) tarihlerine rastladığımızı, bu tarihlerin, caminin inşa tarihi konusunda köy halkının söyledikleriyle uygunluk arzettiğini belirtmek isteriz.

³ Caminin haziresinde yer alan bir mezartaşı, Ali Osman Efendi (Ağa)'ye ait olup, mezartaşında ilgilinin ölüm tarihi H.1328 (M.1910) olarak verilmiştir.

1. Sivrikise Camii güney batıdan genel görünüş
2. Son cemaat mahalli ve harim kapısı

3. Kirpi saçak ve yıldız formlu müşebbek taş levha ile kapatılmış mazgal deliği

4. Şadırvan

5. Harim, mahfil katı

6. Minber

7. Minber süslemesinden detay

8. Minber süslemesinden detay

“Samsun Havza Sivrikise Mosque”**ABSTRACT**

The mosque was constructed in the Sivrikise Village which is about eight kilometer far from the center of Havza in Samsun. The mosque was erected at the end of the nineteenth century according to statements of the citizens. The harim walls of the wooden mosque were constructed by rubble stones. The walls were attached together by ashlar in the corners. With its mansard roof and alaturka tiles covering it, the mosque having the area for late comers (son cemaat yeri) in front of the harim has a classical arrangements. The most important element of the mosque is the wooden minbar which was made by a Rumid artist named Todor. The minbar which has carved ornaments shows late period Western affects.

Key words: Samsun, Havza, architecture, mosque, minbar, wooden works.